

**PROJEKAT "JAČANJE AKCIJE PROTIV TRGOVINE
LJUDIMA U BOSNI I HERCEGOVINI"**

**RESURSNII PAKET
SPREČAVANJE, OTKRIVANJE I ISTRAGE
TRGOVINE LJUDIMA U SVRHU
RADNE EKSPLOATACIJE**

**II. MATERIJALI ZA VODITELJE OBUKE O TRGOVINI LJUDIMA
U SVRHU RADNE EKSPLOATACIJE**

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

**PROJEKAT “JAČANJE AKCIJE PROTIV TRGOVINE LJUDIMA U BOSNI I
HERCEGOVINI”**

RESURSNI PAKET

**SPREČAVANJE, OTKRIVANJE I ISTRAGE TRGOVINE LJUDIMA U SVRHU
RADNE EKSPLOATACIJE**

**II. MATERIJALI ZA VODITELJE OBUKE O TRGOVINI LJUDIMA U SVRHU
RADNE EKSPLOATACIJE**

Autori:

Eldan Mujanović

Ivana Radović

septembar 2024.

Izdanje na engleskom jeziku:

RESOURCE PACKAGE ON PREVENTING,
DETECTING AND INVESTIGATING TRAFFICKING
IN HUMAN BEINGS FOR THE PURPOSE OF
LABOUR EXPLOITATION

Ova publikacija je finansirana doprinosima država članica Vijeća Evrope u okviru Akcionog plana Vijeća Evrope za Bosnu i Hercegovinu (2022–2025), u okviru projekta Vijeća Evrope „Jačanje akcije protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“.

Mišljenja iznesena u ovoj publikaciji su autorova i ne odražavaju nužno službenu politiku Vijeća Evrope.

Reprodukcija odlomaka (do 500 riječi) je odobrena, osim u komercijalne svrhe, sve dok se čuva cjelovitost teksta, odlomak se ne koristi izvan konteksta, ne pruža nepotpune informacije ili ne dovodi na drugi način u obmanu čitaoca u pogledu prirode, opsega ili sadržaja teksta. Izvorni tekst uvijek mora biti priznat na sljedeći način „© Vijeće Evrope, 2024“. Svi ostali zahtjevi koji se tiču reprodukcije/prevoda cijelog ili dijela dokumenta, trebaju se uputiti Direktoratu za komunikaciju Vijeća Evrope (F-67075 Strasbourg Cedex ili na publishing@coe.int).

Svu drugu korespondenciju u vezi sa ovim dokumentom treba uputiti Odjelu Vijeća Evrope za borbu protiv trgovine ljudima.

Vijeće Evrope (Council of Europe),
Avenue de l'Europe F-67075
Strasbourg Cedex, France

Dizaj naslovnice i prijelom:
Grafika Šaran

Ova publikacija nije lekturisana radi ispravljanja tiskarskih i gramatičkih pogrešaka.

“© Council of Europe, September 2024”.

Sva prava zadržana.

SADRŽAJ

SKRAĆENICE.....	4
I.MATERIJALI ZA VODITELJE OBUKE O TRGOVINI LJUDIMA U SVRHU RADNE EKSPLOATACIJE	5
UVOD	5
1.METODE OBUKE	6
2.PRETHODNO ZNANJE	7
3.ISHODI UČENJA.....	8
4.PLAN RADA OBUKE.....	12
5.MATERIJALI ZA REALIZACIJU OBUKE: PREZENTACIJE, STUDIJA SLUČAJA, VJEŽBA IGRANJA ULOGA	15
6.OCJENA.....	38
REFERENCE	40

SKRAĆENICE

BD – Brčko distrikt Bosne i Hercegovine

BiH – Bosna i Hercegovina

EKLJP – Evropska konvencija o ljudskim pravima

FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine

GRETA – Grupa eksperata o akciji protiv trgovini ljudima

IOM – Međunarodna organizacija za migracije

MOR – Međunarodna organizacija rada

NVO – nevladina organizacija

SIPA – Državna agencija za istrage i zaštitu

RS – Republika Srpska

UN – Ujedinjene nacije

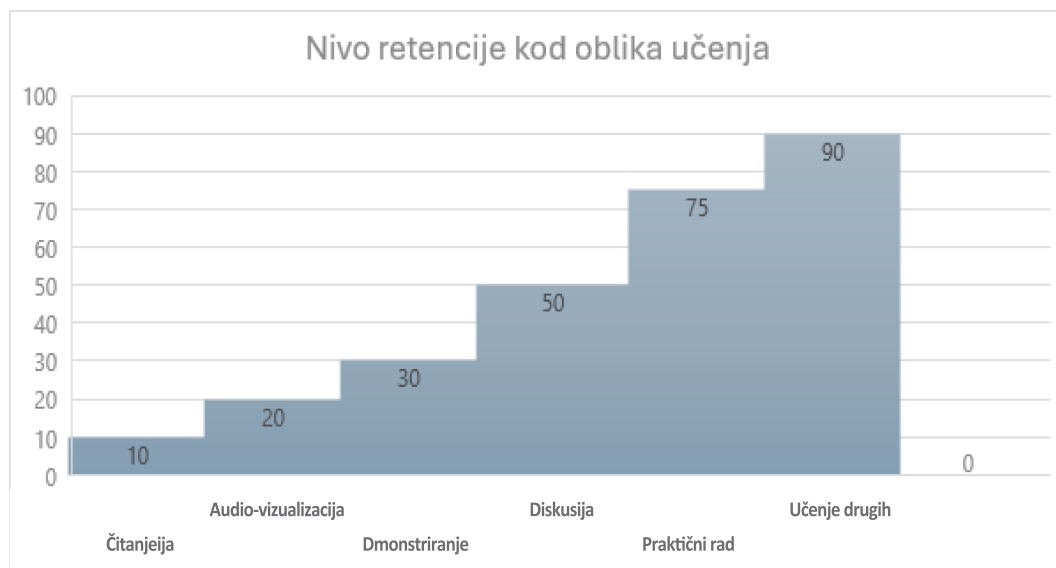
UNODC – Ured Ujedinjenih nacija za droge i kriminal

VE – Vijeće Evrope

I. MATERIJALI ZA VODITELJE OBUKE O TRGOVINI LJUDIMA U SVRHU RADNE EKSPLOATACIJE

UVOD

Osnovni zadatak voditelja obuke je stvoriti okruženje u kojem učesnici mogu učiti, razmjenjivati iskustva, primjenjivati svoja znanja u različitim situacijama i izražavati svoje stavove za dobrobit svih ostalih učesnika. Nekoliko faktora utiče na proces učenja odraslih, kao što su zadržavanje, motivacija i kriva učenja. Za obuku je važno razumjeti kako ljudi zadržavaju i upijaju informacije koje primaju. Zadržavanje je ključni faktor u procesu utvrđivanja količine novih informacija i stoga se mogu prevesti u promjene u znanju, vještinama i stavu. Načini učenja utiču na nivo zadržavanja na sljedeći način: 10% čitanje; 20% audiovizuelno; 30% demonstracija; 50% diskusija; 75% vježba; a 90% podučavanje drugih.¹ Iako procenete ne treba uzimati kao krute brojke, ovo pokazuje da je način na koji se informacije prenose i obrađuju ključan.

Obuka stoga treba da obuhvati različita čula i olakša prepoznavanje i obradu od strane samih učesnika. Učenje također mora biti motivirajuće i stoga osmišljeno kao aktivan, zanimljiv i dinamičan proces. Ako učesnici mogu povezati učenje sa svojim radom i svojim individualnim kontekstom, učenje će biti intenzivnije i stvoriti motivaciju za dalji napredak. Uvijek je potrebno razmišljati o tome kako najbolje integrirati različite metode i navesti učesnike da diskutuju o temama o kojima je riječ, da to rade sami i, u najboljem scenariju, poduče druge. Učenje je kontinuiran proces i odvija se u koracima, produbljen kroz ponavljanja i pojašnjenja. Znanje i vještine rastu kroz pokušaje i ponavljanje. Za to je potrebno vrijeme – sporije ide na početku. Dakle, ukupno znanje i vještine povećavaju se kroz ponavljanje, korištenje i primjenu. Međutim, nije riječ o automatskom procesu,

¹ National Training Laboratories, Bethel, Dostupno na: https://www.wcu.edu/WebFiles/PDFs/SPED413learning_pyramid.pdf

već on može zahtijevati ponovljene sesije, diskusije i pojašnjenja. Uzimajući u obzir ove ključne faktore, kako bi učenje bilo efikasnije, oblik i format sesija moraju uključiti različita čula – sluh, vid i iskustvo. Učesnici treba da diskutuju, obrade i primjene ono što su upravo čuli ili naučili. U najboljem slučaju, trebali bi sami razviti znanje (npr. uz pomoć materijala, diskusija itd.) kao dio procesa učenja, uključujući primjenu znanja na analizu različitih scenarija (studija slučaja) ili direktno doživljavanje situacija i primjenu praktičnog znanja (igranje uloga/*role play*).²

Kada je riječ o učenju odraslih, važno je imati u vidu sljedeće:

- Pojačajte učenje tako što ćete ga učiniti aktivnim, zanimljivim i motivirajućim! Odrasli uče iz iskustva. Stoga se svako novo učenje kod odraslih zasniva na onome što oni već znaju. Učesnici obuke vjerovatno dolaze sa velikim iskustvom, vještinama i idejama. Potrebno ih je ohrabriti da što je više moguće koriste primjere i dijele „naučene lekcije” iz svojih prethodnih iskustava. Nikada nemojte poći od pretpostavke da učesnici baš ništa ne znaju o temi obuke.
- Odrasli najbolje uče od svojih kolega. Učesnici će primati i poštovati informacije koje dobiju od svojih kolega profesionalaca.
- Odrasli najbolje uče kroz diskusiju. Pokušajte koristiti diskusiju što je više moguće jer ona omogućava odraslima da budu i učenici i nastavnici. Predavanja su manje efikasna nastavna metoda.
- Odrasli najbolje uče od osoba slične dobi i sličnog iskustva. Podstaknite učesnike da podijele svoje znanje jedni s drugima.
- Odrasli uče ono što žele da nauče, što ih zanima i što misle da će im biti od koristi u životu. Materijali za obuku trebaju biti relevantni za predmet koji predajete. Trebali biste biti spremni da materijale navedene u ovom priručniku prilagodite iskustvu i znanju učesnika.
- S godinama, moć zapažanja i rasuđivanja odraslih često raste. Ova sposobnost posmatranja, razmišljanja i analize znači da su u obrazovanju odraslih svi učenici i svi su nastavnici.¹¹²

1. METODE OBUKE

Efikasna obuka uvijek počinje planiranjem sesija, uključujući pripremu sadržaja i prezentacija, materijala koji će se podijeliti učesnicima, video zapisa, studija slučaja, itd., kao i izbor metodologije koja će se primijeniti. Na početku svake sesije treba predstaviti temu sesije, naznačiti vremenski okvir i opšti tok, te uspostaviti vezu sa prethodnim sesijama. Moderiranje sesije treba da obezbijedi dovoljno vremena i mogućnosti za pitanja i odgovore, kao i diskusiju o nekoj temi sesije. Prilikom odlučivanja o metodi koja će se primijeniti, kada je riječ o grupnom radu, treba imati u vidu da postoji niz različitih metoda koje se mogu primijeniti za učinkovit grupni rad kako bi sesije učinili zanimljivijim i podržali proces učenja:

- **Prezentacija** od strane voditelja obuke uz korištenje *Power Point* i sličnih

² Theories of Learning for the Workplace, Dostupno na: <https://studentshare.org/human-resources/1862340-human-resource-development>

³ ECPAT, Combating Trafficking in Children for Sexual Purposes – a Training Guide, 2006

prezentacijskih alatki, ili audio-vizuelnih sadržaja, kako bi se pružio uvod u temu i pokrenula diskusija, analiza ili grupni rad, uz postavljanje konkretnih pitanja.

- **Diskusija**, bilo **plenarna** u kojoj učestvuju svi, ili **moderirana** diskusija sa stručnjacima, uz učešće većine učesnika, ili brza diskusija **u malim grupama**. Grupna diskusija je oblik učenja u kojem učesnici zajedno raspravljaju o određenim idejama ili pitanjima. To im pomaže da razviju vještine kritičkog mišljenja i potiče ih da se izraze.
- **Brainstorming**, tzv. „**oluja ideja**“, **u grupama ili zajedno**, radi prikupljanja različitih i kreativnih mišljenja i ideja od učesnika. Ako se *brainstorming* organizuje u malim grupama, predstavnici svake grupe treba da predstave stavove i ideje svoje grupe i dokumentuju ih. Ovaj oblik diskusije potiče učesnike da iznesu širok spektar perspektiva, mogućih sljedećih koraka ili rješenja u vezi sa određenom temom. Voditelji obuke mogu započeti *brainstorming* sesiju tako što će postaviti pitanje, iznijeti problem ili dati uvod u temu.
- **Grupni rad na zadatku koji je dodijeljen grupi o određenoj temi**, uključujući analizu činjenica, pripremu rezultata grupnog rada i predstavljanje drugim učesnicima na zajedničkoj sesiji. Kod grupnog rada, riječ je o iskustvu učenja u kome učesnici rade zajedno na istom zadatku. Grupni rad može pomoći u izgradnji pozitivne i angažovane zajednice kroz učenje i podučavanje među kolegama.
- **Studija slučaja** simulira situaciju iz stvarnog života koju učesnici moraju ispitati, identificirati određene aspekte u rješavanju slučaja ili problema i odgovoriti na postavljena pitanja. U studijama slučaja, učesnici primjenjuju teoriju u praksi kroz strukturiranu diskusiju. **Opšta svrha studije slučaja u ovoj konkretnoj obuci je da: opiše pojedinačnu situaciju (slučaj); identifikuje ključne aspekte slučaja; analizira slučaj koristeći relevantne teorijske pojmove trgovine ljudima; i preporuči tok akcije za taj konkretan slučaj.**
- **Igranje uloga (role play)** predstavlja kreiranje specifične situacije ili scenarija za iskustveno učenje u manjim grupama ili u zajedničkoj sesiji, sa ciljem osmišljavanja postupanja i analiziranja dobrih i loših praksi i rešenja učesnika obuke i drugih u konkretnoj situaciji. Igranje uloga predstavlja aktivan metod učenja koji od učesnika zahtijeva da izvode realistične scenarije pod nadzorom voditelja. **U ovoj konkretnoj obuci, učesnici će simulirati interakciju između inspektora rada, policije, tužioca, inspektora za poslove sa strancima, pružalaca usluga i drugih aktera u mehanizmu upućivanja.**

2. PRETHODNO ZNANJE

Prije obuke važno je prikupiti informacije o nivou znanja polaznika, kako bi se sadržaj obuke osmislio i prilagodio grupi. Ovo je također osnova za ocjenu znanja stečenog tokom obuke.

Učesnici često imaju različite nivoe prethodnog znanja o temi obuke. Osmišljavanje programa obuke kako bi svi ostali zainteresirani i motivirani, te kako bi im se pomoglo da postignu planirane ciljeve učenja može biti prilično izazovno. **Uvijek pretpostavite da učesnici znaju manje i odvojite vrijeme da prođete kroz osnovne pojmove.** U suprotnom,

možda ćete usred obuke primijetiti da učesnici ne razumiju u potpunosti teme o kojima se raspravlja.

Ponekad se od učesnika može tražiti da popune ulazni upitnik kako biste procijenili njihovo početno znanje, koje će se zatim uporediti s rezultatima iz izlaznog upitnika. Ulazni upitnici se mogu popuniti unaprijed, prije obuke, ili na samom početku obuke. Ovo ima za cilj da pruži povratnu informaciju o učinkovitosti obuke, kao i da omogući procjenu ostvarenosti ishoda učenja i da li je potrebno izvršiti prilagođavanja sadržaja, materijala i organizacije obuke. Međutim, važno je napomenuti da korištenje ulaznih i izlaznih upitnika možda neće biti efikasno za kratke, jednokratne obuke, jer ocjena nivoa postignuća ishoda učenja obično zahtijeva prolazak vremena.

3. ISHODI UČENJA

Ishodi učenja su opisi specifičnih znanja, vještina ili stručnosti koje će učenik dobiti kroz aktivnost učenja, bilo da je riječ o obuci, seminaru, kursu ili programu. Ishodi učenja su mjerljiva postignuća koja će učenik moći razumjeti nakon završetka učenja, što pomaže učenicima da shvate važnost informacija i šta će dobiti svojim angažmanom u aktivnosti učenja. Stvaranje jasnih, djelotvornih ishoda učenja važan je dio kreiranja programa obuke. Kada razvijaju ove programe, i organizatori i instruktori moraju biti jasni u vezi sa tim šta bi učenici trebali znati nakon završetka svog puta učenja.⁴

Ishodi učenja moraju biti međusobno povezani i odnositi se na naslov nastavne jedinice, kako bi se izbjeglo nepotrebno ponavljanje. Artikulacija ishoda učenja prema učesnicima obuke dio je dobrog podučavanja. Ako učesnicima kažete šta očekujete da urade i date im praktični primjer, postoji velika vjerovatnoća da će moći to da urade na testu ili projektu. Drugim riječima, naučiće ono što ste željeli da nauče. Ako im ne kažete šta se od njih očekuje, onda im ostaje samo da nagađaju šta želite.⁵

Što se tiče ove obuke na temu trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije koja je namijenjena inspektorima rada i policijskim službenicima, znanja i vještine koje se od polaznika očekuje da steknu nakon obuke mogu se sažeti na sljedeći način:

- Da efikasno otkrivaju, identifikuju i upućuju žrtve trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i razmjenjuju informacije na blagovremen i adekvatan način;
- Da ojačaju sveobuhvatnu saradnju među ključnim akterima u borbi protiv trgovine ljudima u procesu identifikacije i upućivanja, inspeksijskog nadzora i istrage slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Ishodi učenja za svaku sesiju ove obuke izloženi su u nastavku.

Sesija 1: Trgovina ljudima – osnovni pojam

Nakon ove sesije, učesnici:

- Razumiju i umiju da objasne definiciju trgovine ljudima, njene elemente i vezu između elemenata;

⁴ Learning Outcomes, <https://www.valamis.com/hub/learning-outcomes>

⁵ Center for Teaching Excellence, University of South Carolina, https://sc.edu/about/offices_and_divisions/cte/

- Razumiju proces trgovine ljudima od regrutacije do eksploatacije;
- Razumiju osnovne uzroke trgovine ljudima;
- Razumiju razliku između trgovine ljudima i krijumčarenja ljudi, tj. trgovine ljudima i seksualnog rada kao fenomena sa kojima se trgovina ljudima često izjednačava;
- Razumiju način na koji žrtva trgovine ljudima izlazi iz situacije trgovine ljudima.

Sesija 2: Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije – definicija i pojavni oblici

Nakon ove sesije, učesnici:

- Poznaju i razgovarali su o definiciji prinudnog rada ili usluga u međunarodnim dokumentima;
- Razumiju i razgovarali su o tome kako se definicija prisilnog rada povezuje sa definicijom trgovine ljudima;
- Razumiju i razgovarali su o pojmu kontinuuma eksploatacije sa dostojanstvenim radom i prisilnim radom na njegovim suprotnim krajevima kao alatki za razlikovanje radno-pravnih prekršaja i krivičnih djela;
- Razumiju proces trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Sesija 3: Institucionalni, pravni, i regulatorni okvir za borbu protiv trgovine ljudima i prisilnog rada u Bosni i Hercegovini

Nakon ove sesije, učesnici:

- Poznaju pravni i regulatorni okvir koji se odnosi na trgovinu ljudima na svim nivoima (BiH, FBiH, RS, BD, kantoni) u oblasti istrage i krivičnog gonjenja, upravnog postupka, prevencije i zaštite žrtava, uključujući i Koordinacioni mehanizam uveden u skladu sa Strategijom suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH i akcionim planovima vlada entiteta, kantona i distrikta, kao i mehanizme upućivanja stranih i domaćih žrtava trgovine ljudima;
- Mogu objasniti tri elementa trgovine ljudima definisana krivičnim zakonima u BiH i poznaju nadležnost policije i tužilaca za istragu i krivično gonjenje trgovine ljudima;
- Razumiju relevantne odredbe radnog zakonodavstva na svim nivoima u BiH koje su od značaja za trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije i prisilnog rada;
- Poznaju pravni okvir koji se odnosi na organizaciju i funkcionisanje inspekcije rada na svim nivoima u BiH (FBiH, RS, BD, kantoni);
- Mogu objasniti nadležnost inspekcije rada za sprovođenje zakona i propisa iz oblasti radnih odnosa, zaštite na radu, zapošljavanja, uključujući i zapošljavanje stranaca.

Sesija 4: Indikatori trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i studija slučaja (prepoznavanje, otkrivanje i identifikacija trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije)

Nakon ove sesije, učesnici:

- Razumiju šta su indikatori trgovine ljudima i njihovu svrhu;
- Poznaju najvažnije indikatore trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije;
- Znaju kako koristiti indikatore za prvi nivo identifikacije;
- Znaju kako koristiti indikatore za upućivanje potencijalnog slučaja na dalju istragu;
- Znaju da je potrebna posebna svijest i pažnja kako bi se uočili indikatori na terenu.
- Mogu da praktično primijene zakonske definicije trgovine ljudima i prisilnog rada;
- Mogu da praktično prepoznaju tri elementa definicije trgovine ljudima;
- Mogu da prepoznaju, povežu i interpretiraju različite indikatore trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Sesija 5: Uloga inspektora rada, policije i tužilaštva u borbi protiv trgovine ljudima: prevencija, inspekcija, upućivanje

Nakon ove sesije, učesnici:

- Razumiju ulogu policije i tužilaštva u istragama i krivičnom gonjenju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije;
- Razumiju ulogu inspektora rada u borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, kroz inspekcijski nadzor i provođenje radnog zakonodavstva na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini i njihove odgovornosti kao prvog organa u kontaktu sa potencijalnim žrtvama;
- Razumiju ulogu inspektora rada u prikupljanju i razmjeni operativnih saznanja i istrazi slučajeva trgovine ljudima i potkrepljivanju dokaza;
- Razumiju važnost bliske saradnje i zajedničkog inspekcijskog nadzora inspektora rada i policije, kao i na koji način sarađivati.

Sesija 6: Prvi kontakt i identifikacija potencijalnih žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije

Nakon ove sesije, učesnici:

- Upoznati su sa postojećim mehanizmima i procedurama upućivanja žrtava i zaštitnim mjerama dostupnim stranim i domaćim žrtvama;
- Znaju kako uspostaviti prvi kontakt i identificirati potencijalne žrtve trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije;
- Razumiju zašto je bitno prepoznati žrtve trgovine ljudima i zašto je samoidentifikacija rijetka;
- Razumiju da su potencijalne žrtve trgovine ljudima vjerovatno u opasnosti i da je dužnost inspektora rada da ih zaštite.

Sesija 7: Zaštita i pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije

Nakon ove sesije, učesnici:

- Razumiju šta se dešava žrtvama trgovine ljudima, fizički i emocionalno, tokom perioda eksploatacije i koje su posljedice eksploatacije;
- Razumiju razloge zbog kojih žrtve trgovine ljudima ostaju u situaciji eksploatacije;
- Razumiju situaciju žrtve nakon izlaska iz trgovine ljudima i zašto mogu odbiti identifikaciju i zaštitu;
- Razumiju šta znači pristup koji u središtu ima žrtvu i upoznati su sa različitim vrstama podrške i pomoći: psihološka, socijalna, medicinska, pravna, administrativna, itd.;
- Razumiju zašto je oporavak žrtve pun izazova;
- Razumiju potrebu za posebnim mjerama zaštite za djecu žrtve.

Sesija 8: Mehanizam upućivanja i multisektorska saradnja – uloge različitih aktera u borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i zaštiti žrtava

Nakon ove sesije, učesnici:

- Razumiju složenost fenomena i neophodnost multisektorske saradnje za efikasnu borbu protiv trgovine ljudima;
- Poznaju uloge i odgovornosti različitih aktera u prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima, uključujući njihove kontakte;
- Poznaju postojeće mehanizme koordinacije za prevenciju i borbu protiv trgovine ljudima, uključujući Tim za praćenje implementacije strategije, koordinacione timove i koordinatore za borbu protiv trgovine ljudima na svim nivoima u BiH, te Udarnu grupu za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije.

Sesija 9: Praktične smjernice za policiju i inspektore rada za bolju saradnju u vođenju slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije

Nakon ove sesije, učesnici:

- Poznaju način vođenja slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u bliskoj saradnji između inspektora rada i policije;
- Poznaju procedure za prepoznavanje potencijalnih žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i krivičnog djela trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, te za obavješćavanje policije i tužilaštva;
- Znaju kako zaštititi i pružiti pomoć žrtvama trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije;
- Znaju preduzeti odgovarajuće radnje iz svoje nadležnosti kako bi osigurali efikasno vođenje slučaja, uključujući procjenu rizika, prikupljanje i razmjenu operativnih saznanja, istragu, pretres i privremeno oduzimanje predmeta, digitalne dokaze, ispitivanje osumnjičenih, intervjuisanje žrtava, potkrepljivanje dokaza i za finansijsku istragu.

Sesija 10: Od otkrivanja do zaštite – vježba igranja uloga (*role play*)

Nakon ove sesije, učesnici:

- Praktično su primijenili znanja o identifikaciji, upućivanju i multisektorskoj saradnji i odgovarajućim procedurama koja su stekli tokom cijele obuke;
- Poznaju primjere dobre i loše prakse u postupanju u slučajevima trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

4. PLAN RADA OBUKE

Sljedeći plan rada odražava gore navedene ishode učenja u odabranim oblastima borbe protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Imajte na umu da je ovo samo predložen plan rada koji treba da posluži kao polazna tačka u vašem razvoju kao voditelja obuke. Slobodni ste da organizujete plan rada na način koji smatrate prikladnim i efikasnim sve dok uključujete sve ishode učenja.

PLAN RADA Obuka za inspektore rada i policijske službenike Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije Mjesto: _____, dana: _____ 2024.		
Prvi dan		
08:30 - 09:00	Registracija učesnika	
09:00 - 09:45	Dobrodošlica i uvodna izlaganja - Dobrodošlica učesnicima od strane organizatora obuke - Predstavljanje plana i programa obuke - Predstavljanje edukatora i učesnika i njihovih očekivanja	Organizatori (npr. Vijeće Evrope, Ministarstvo sigurnosti, Ministarstvo rada itd.) Voditelji obuke Svi učesnici

9:45 – 10:30	Trgovina ljudima – osnovni pojmovi - prezentacija - pitanja i odgovori	Voditelj obuke 1 Voditelj obuke 2 Voditelj obuke 3
10:30 – 11:00	Pauza za kafu	
11:00 – 11:45	Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije – definicija i pojavni oblici - prezentacija - pitanja i odgovori	Voditelj obuke 1 Voditelj obuke 2 Voditelj obuke 3
11:45 – 12:45	Institucionalni, pravni i regulatorni okvir za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini - prezentacija - pitanja i odgovori	Voditelj obuke 1 Voditelj obuke 2 Voditelj obuke 3
12:45 – 13:45	Pauza za ručak	
13:45 – 14:15	Indikatori trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije - prezentacija - pitanja i odgovori	Voditelj obuke 1 Voditelj obuke 2 Voditelj obuke 3
14:15 – 15:15	Grupni rad – studija slučaja	Svi učesnici
15:15 – 15:45	Pauza za kafu	
15:45 – 16:45	Uloga inspektora rada, policije i tužilaštva u borbi protiv trgovine ljudima: prevencija, inspekcija, upućivanje - grupna diskusija - prezentacija - pitanja i odgovori	Voditelj obuke 1 Voditelj obuke 2 Voditelj obuke 3 Učesnici

16:45 – 17:00	Završne napomene i pitanja	Voditelj obuke 1 Voditelj obuke 2 Voditelj obuke 3
Drugi dan		
09:00 - 09:15	Sumiranje prethodnog dana, pitanja, odgovori, komentari, utisci	Voditelji obuke Polaznici
09:15 – 09:45	Prvi kontakt i identifikacija potencijalnih žrtava trgovine u svrhu radne eksploatacije - prezentacija - pitanja i odgovori	Voditelj obuke 1 Voditelj obuke 2 Voditelj obuke 3
09:45 – 10:45	Zaštita i pomoć žrtvama trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije - prezentacija - pitanja i odgovori	Voditelj obuke 1 Voditelj obuke 2 Voditelj obuke 3
10:45 – 11:15	Pauza za kafu	
11:15 – 11:45	Referalni mehanizam i multisektorska saradnja – uloge različitih aktera u borbi protiv trgovine u svrhu radne eksploatacije i prisilnog rada - prezentacija - pitanja i odgovori	Voditelj obuke 1 Voditelj obuke 2 Voditelj obuke 3
11:45 – 13:00	Praktične smjernice za policiju i inspektore rada za bolju saradnju u vođenju slučajeva - prezentacija - pitanja i odgovori	Voditelj obuke 1 Voditelj obuke 2 Voditelj obuke 3
13:00 – 14:00	Pauza za ručak	

14:00 – 15:45	Od otkrivanja do zaštite – vježba igranja uloga usmjerena na simulaciju saradnje tokom zajedničke inspekcije	Voditelji obuke Učesnici
15:45 – 16:15	Pauza za kafu	
16:15 – 16:45	Završna razmatranja Ocjena obuke	Voditelji obuke Učesnici
16:45 – 17:00	Zatvaranje obuke Dodjela certifikata	Organizatori

Dobro upravljanje vremenom je veoma važno u izvođenju obuke. Drugim riječima, trebali biste se u principu držati predloženog dnevnog reda. Međutim, još važnije je slušati svoju publiku. Ponekad ćete morati da unosite promjene u toku rada, jer učesnici u jednoj grupi mogu imati više pitanja od onih u drugoj. Vaš cilj uvijek treba biti da potaknete aktivnu diskusiju. U tom smislu, bolje je izostaviti neke od planiranih tema nego prekinuti diskusiju ako je diskusija relevantna za predmet obuke.

Ovaj plan rada planiran je za tri voditelja obuke. Podjela tema/sesija među voditeljima obuke zavisi od samih voditelja obuke. Svi voditelji obuke imaju svoje preferencije ili bolju stručnost i vještine u određenim temama. Neki voditelji obuke vole da rade sve zajedno. Slobodno napravite aranžman koji najbolje odgovara vašem timu voditelja obuke. Jedina stvar koju biste trebali izbjegavati je imati samo jednog voditelja obuke za cijelu obuku.

5. MATERIJALI ZA REALIZACIJU OBUKE: PREZENTACIJE, STUDIJA SLUČAJA, VJEŽBA IGRANJA ULOGA

U nastavku možete pronaći prijedlog mogućeg sadržaja prezentacija, studije slučaja i scenarija za vježbu igranja uloga koje možete koristiti za obuku na temu trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Nikako nemojte svaki predloženi slajd koristiti u integralnom obliku. Naprotiv, **od vas se očekuje da od predloženog sadržaja napravite potrebne slajdove uz minimalno navođenje teksta**, a kako se budete razvijali kao edukator, da unosite promjene, uvodite nove slajdove ili druge materijale – sve dok odgovaraju na ishode učenja.

Posebno vodite računa o tome da zadatak voditelja obuke nije samo da iznese informacije, već i da ih poveže i kontekstualizuje. Morate biti svjesni razloga zbog kojih učesnicima predstavljate bilo koju činjenicu – zašto je ona važna za temu, s čim je povezana, kako će im olakšati razumijevanje i primjenu naučenog u praksi.

Sesija 1: Trgovina ljudima – osnovni pojmovi

- *Power Point* prezentacija 1. Trgovina ljudima - osnovni pojmovi

Palermo protokol (član 3) i Konvencija Vijeća Evrope (član 4)

Konvencija Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima, Član 4 – Definicije, U svrhu ove Konvencije:

- a. izraz „trgovina ljudima“ će označavati regrutaciju, prijevoz, premještanje, nastanjanje ili primanje osoba, koristeći se prijetnjom ili silom ili drugim oblicima prisile, otmicom, prevarom, obmanom, zloupotrebom vlasti ili neke pozicije ranjivosti ili nuđenjem ili prihvatanjem plaćanja ili drugih koristi radi dobijanja pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom radi eksploatacije. Eksploatacija podrazumijeva, najmanje, eksploataciju prostitucije drugih, ili nekih drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad i usluge, ropstvo ili postupci slični ropstvu, služenje ili uzimanje organa;
- b. saglasnost žrtve „trgovine ljudima“ sa eksploatacijom, kao što je navedeno u alineji (a) ovog člana, je irelevantna ako je bilo koji od navedenih načina iz alineje (a) upotrijebljen;
- c. regrutacija, prijevoz, premještanje, smještanje, ili primanje djece radi eksploatacije smatraju se kao «trgovina ljudima» iako ovo ne uključuje niti jedan način prisile naveden u alineji (a);
- d. termin „dijete“ označava svaku osobu do osamnaest godina;
- e. termin „žrtva“ označava svaku fizičku osobu koja je primorana na trgovinu ljudima kao što je navedeno u ovom članu.

Radnja	Sredstvo	Svrha
Regrutacija Prevoz Prebacivanje Skrivanje Primanje Razmjena ili prijenos kontrole nad drugom osobom	Prijetnja Upotreba sile Drugi oblici prinude Prevara Obmana Otmica Zloupotreba moći Zloupotreba ranjivosti druge osobe Davanje ili primanje novca ili druge koristi da bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom	Eksploatacija (eksploatacija prostitucije drugih i drugi oblici seksualne eksploatacije; prisilni rad ili pružanje usluga (uključujući i rad i služenje u kući), ropstvo ili prakse slične ropstvu, uzimanje organa
• Saglasnost žrtve trgovine ljudima sa eksploatacijom je irelevantna ako su prisutni svi elementi djela • Regrutacija, prijevoz, premještanje, smještanje, ili primanje djece radi eksploatacije smatraju se trgovinom ljudima iako nije upotrijebljeno nijedno od navedenih sredstava. • Izraz „dijete“ označava svaku osobu do osamnaest godina. • Izraz „žrtva“ označava svaku fizičku osobu koja je primorana na trgovinu ljudima.		Vrste eksploatacije • Seksualno iskorištavanje • Radna eksploatacija • Prisilno prosjačenje • Prisilni brak • Prinuda na činenje krivičnih djela • Lažno usvojenje • Trgovina organima • Zloupotreba djece u oružanim sukobima

Proces trgovine ljudima • Rekrutacija – načini na koje ljudi postaju žrtve trgovine ljudima • Premještanje – kako žrtve trgovine ljudima dolaze iz zemlje porijekla u zemlju eksploatacije • Eksploatacija	Načini regrutacije • Poslovne i druge ponude – formalne i neformalne • <i>Lover boy</i> – lažno zabavljanje • Lažni brakovi • Prodaja • Otmica
Način kontrole • Dužničko ropstvo • Oduzimanje dokumenata • Prijetnje, nasilje, ucjene • Psihološko zatočeništvo	Način izlaska • Bijeg • Policijske akcije • Pomoć klijenta/treće osobe • Oslobođanje od strane trgovca ljudima
Osnovni uzroci trgovine ljudima Pospješujući faktori • Teška socio-ekonomska situacija • Diskriminacija i marginalizacija • Nasilje nad ženama i djecom • Rat i prisustvo trupa u regionu	Osnovni uzroci trgovine ljudima Faktori privlačenja Želja za boljim mogućnostima zapošljavanja Želja za boljim i sigurnijim životom Potražnja za jeftinom radnom snagom i uslugama
Trgovina ljudima i krijumčarenje ljudi • Krijumčarenje ljudi je uvijek međunarodno, dok trgovina ljudima može biti interna • Ljudi pristaju na krijumčarenje, dok žrtve trgovine ljudima ne mogu pristati na eksploataciju • Krijumčari nastoje ostvariti jednokratnu dobit od ilegalnog premještanja migranata, trgovci nastoje ostvariti dugoročnu dobit kroz eksploataciju žrtava • Krijumčareni migranti su posebno osjetljivi na trgovinu ljudima	Trgovina ljudima i seksualni rad • Žrtve trgovine ljudima su „u vlasništvu” ljudi koji su ih kupili, nemaju stvarnu slobodu kretanja i odlučivanja • Seksualne radnice i radnici imaju slobodu da odlučuju o svom radu i uslovima rada, uključujući i da li će uopšte raditi i imaju sloboda kretanja • Seksualni rad može uključivati različite vrste prisile i eksploatacije, a seksualne radnice i radnici su vrlo ranjivi na trgovinu ljudima.

Sesija 2: Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije – definicija i pojavni oblici

- Uvod - Video “Lured into a job...” <https://www.youtube.com/watch?v=sOHq0MIN3PY>
- *Power Point* prezentacija 2. Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije – definicija i manifestacija

Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije kao globalni fenomen - Omogućena globalnim ekonomskim nejednakostima, oružanim sukobima koji rezultiraju raseljavanjem ljudi, nepoštivanjem ekonomskih i socijalnih ljudskih prava, višestrukim i ukrštanim oblicima diskriminacije i rizika, nedostatkom regulative tržišta rada i efikasnih mehanizama inspekcije, sve većim pritiskom tržišta za smanjenjem troškova i pokušaj da se maksimizira profit kroz nedovoljno plaćanje, prekomjerman rad i eksploataciju radnika. - Odvija se i internacionalno i interno.	Definicija prisilnog rada Konvencija MOR-a o prisilnom ili obaveznom radu iz 1930. (Konvencija br. 29) “svaki rad ili usluge koji se traže od bilo koje osobe pod prijetnjom bilo kakve kazne i za koje se navedena osoba nije dobrovoljno ponudila”.
MOR Konvencija o najgorim oblicima dječjeg rada Najgori oblicu dječjeg rada (član 3): - svi oblici ropstva ili prakse slične ropstvu, kao što su prodaja i trgovina djecom, dužničko ropstvo i kmetstvo i prinudni ili obavezni rad, uključujući prisilno ili obavezno regrutovanje djece za upotrebu u oružanim sukobima; - korištenje, pribavljanje ili nuđenje djeteta za prostituciju, za proizvodnju pornografije ili za pornografske predstave; - korištenje, sticanje ili nuđenje djeteta za nedozvoljene aktivnosti, posebno za proizvodnju i trgovinu drogom kako je definisano u međunarodnim ugovorima; - rad koji, po svojoj prirodi ili okolnostima u kojima se obavlja, može štetiti zdravlju, sigurnosti ili moralu djece.	Šta nije trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije? - Nije svaka radna eksploatacija trgovina ljudima. - Radnici mogu raditi u lošim uslovima, za niske plate ili u nezdravom okruženju, a da nisu žrtve trgovine ljudima. - Ako je neko prihvatio posao slobodno, znajući kakvi će biti uslovi, i ako može otići bez straha od odmazde, ne može se smatrati žrtvom trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. - Prekomjerni rad za nisku platu može biti rezultat drugih uzroka, kao što je nedostatak ekonomskih alternativa. - Rad na crno nije trgovina ljudima - Illegalno zapošljavanje radnika migranata nije trgovina ljudima.

Načini regrutacije za trgovinu ljudima u svrhu radne eksploataciju • Agencije za zapošljavanje/regrutiranje – licencirane i nelicencirane, registrovane i neregistrovane • Individualni posrednici – direktan kontakt (uključujući i poznate osobe kao posrednike) • Kompanije • Formalna i neformalna regrutacija	Odredište <u>Putovanje</u> - Organizovano, grupno putovanje - Pojedinačno <u>Ulazak u zemlje odredišta</u> - Legalno - Ilegalno <u>Boravak</u> - Legalni, sa radnom i boravišnom dozvolom - Zloupotreba turističkog boravka - Ilegalno
Sektori eksploatacije • Poljoprivreda • Građevinska industrija • Turizam i ugostiteljstvo • Proizvodnja • Industrija zabave • Tekstilna industrija • Rad u kući • Usluge	Uslovi života i rada • Smještaj • Plata • Radno vreme • Ugovor • Hrana • Higijena • Oprema za zaštitu na radu • Zdravstvena zaštita
Zašto žrtve ne bježe/odlaze? • Oduzimanje dokumenata • Ograničena sloboda kretanja/kontrola kretanja • Efektivna nemogućnost polaska (udaljene lokacije) • Nasilje, prijetnje i ucjene • Radni status – prijetnje imigracionom policijom • Neisplaćene zarade • Dug prema poslodavcu/posredniku/drugoj strani u matičnoj zemlji	Način izlaska iz trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije • Po isteku ugovora • Po isteku perioda turističkog boravka • Organizovani odlazak, obično nakon javnog skandala

Sesija 3: Institucionalni, pravni i regulatorni okvir u Bosni i Hercegovini

- Video Stop modernom ropstvu. <https://www.youtube.com/watch?v=DsqgHTX2U0M&t=77s>
- *Power Point* prezentacija 3 - Institucionalni, pravni i regulatorni okvir za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini

Zakonski okvir vezan za trgovinu ljudima • Trgovina ljudima je prvi put kriminalizirana u BiH 2003. godine. • Trgovina ljudima sa međunarodnim elementom inkriminisana Krivičnim zakonom BiH, dok je unutrašnja trgovina ljudima kriminalizirana u krivičnim zakonima FBiH, RS i BD. • Sva četiri krivična zakona u definiciji trgovine ljudima, kao oblika eksploatacije, uključuju prinudni rad ili usluge, ropstvo ili radnje slične ropstvu.	Krivični zakon Bosne i Hercegovine - Međunarodna trgovina ljudima - član 186 - Organizirana međunarodna trgovina ljudima - član 186a. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine - Član 210a Trgovina ljudima - Član 210b – Organizirana trgovina ljudima Krivični zakonik Republike Srpske - Trgovina ljudima - Član 145 - Trgovina djecom - član 146 - Udruženje radi činjenja krivičnih djela trgovine ljudima i djecom - član 147 Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine - Trgovina ljudima - Član 207a - Trgovina djecom – član 207b - Organizirana trgovina ljudima - član 207c
RADNJA - regrutovanje, prijevoz, premještanje, predaja, prodaja, kupovina, posredovanje u prodaji, skrivanje, primanje ili držanje neke osobe. SREDSTVO - silom ili prijetnjom ili drugim oblicima prinude, otmice, prijave ili obmane, zloupotrebom ovlasti ili uticaja, zloupotrebom odnosa povjerenja, ovisnosti ili ranjivosti ili teških okolnosti drugog lica, davanjem ili primanjem novca ili druge koristi kako bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom. SVRHA - upotreba ili iskorištavanje rada, izvršenje krivičnog djela, prostitucija, korištenje u pornografske svrhe, uspostavljanje ropstva ili sličnog odnosa, prisilni brak, prisilna sterilizacija, radi vađenja organa ili dijelova tijela, korištenje u oružanim snagama ili neka druga vrsta eksploatacije.	KRIMINALIZACIJA KORISNIKA USLUGA ŽRTAVA - Ko koristi, ili omogućiti drugom licu da koristi seksualne usluge ili druge oblike eksploatacije, a bio je svjestan da se radi o žrtvi trgovine ljudima NEKAŽNJAVANJE ŽRTAVA - Kada je žrtvu trgovine ljudima učinilac krivičnog djela prisilio da učestvuje u izvršenju drugog krivičnog djela, protiv nje se neće voditi krivični postupak ako je takva radnja bila direktna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima. IRELEVANTNOST PRISTANKA ŽRTVE - Pristanak žrtve na bilo koji oblik eksploatacije nema značaja za postojanje krivičnog djela trgovine ljudima. KAŽNJAVANJE PRAVNIH LICA

Institucionalni okvir za borbu protiv trgovine ljudima • Institucionalni okvir borbe protiv trgovine ljudima uključuje zakonodavne, sudske i izvršne institucije i nevladine organizacije. • Akteri uključeni u institucionalni okvir obavljaju poslove koji se odnose na donošenje zakonskog i regulatornog okvira, otkrivanje, istraživanje, procesuiranje i suđenje za krivično djelo trgovine ljudima, zaštitu ljudskih prava žrtava, pružanje pomoći i podrške žrtvama. • Zbog velikog broja uključenih aktera i raznovrsnosti aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima, uspostavljen je poseban koordinacioni mehanizam.	a) Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima zadužen za koordinaciju aktivnosti vezanih za trgovinu ljudima sa relevantnim domaćim i međunarodnim institucijama, organizacijama, kao i usmjeravanje aktivnosti i uspostavljanje kontakata sa drugim ministarstvima na nivou BiH i entiteta, a po potrebi i sa drugim lokalnim vlastima; b) Monitoring tim zadužen za praćenje implementacije i koordinaciju implementacije Strategije suprotstavljanja trgovini ljudima; c) Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalnih migracija zadužene za uspostavljanje i unapređenje saradnje i koordinacije rada na najvišem nivou između državnih i entitetskih organa u istrazi i procesuiranju trgovine ljudima; i d) Koordinacioni timovi entiteta, kantona i distrikta, nadležni za izradu i provedbu akcionih planova za implementaciju Strategije suprotstavljanja trgovini ljudima i za koordinaciju aktivnosti na suzbijanju trgovine ljudima u svojim nadležnostima.
Zakonski okvir koji uređuje oblast rada Zakoni o radu uređuju pitanja vezana za rad na nivou FBiH, RS i BD. Oni regulišu: - sklapanje, izmjenu i otkazivanje ugovora o radu, - radno vreme, - bezbjedno radno okruženje, - praznike i odmore, - zaradu i minimalnu zaradu, - zaštitu radnih prava, - mjere zaštite žena, - članstvo radnika u sindikatima, - kolektivne ugovore, - rješavanje sporova između radnika i poslodavaca i druga pitanja. Iako zakoni ne sadrže eksplicitne reference na trgovinu ljudima, pominju prinudni ili obavezan rad i predviđaju zabranu radne eksploatacije i diskriminacije.	Nadležnost inspekcije rada Nadzire primjenu propisa o radu, a posebno: • Zakona o radu • Zakona o zapošljavanju stranih državljana i lica bez državljanstva • Zakona o štrajku • Zakona o radničkim savjetima • Zakona o posredovanju pri zapošljavanju i socijalnom osiguranju nezaposlenih lica/prava za vrijeme privremene nezaposlenosti • Zakona o evidencijama u oblasti rada i zdravstvenog osiguranja • Zakona o zaštiti na radu/i zdravstvenoj zaštiti radnika na radu • Kolektivnih ugovora i propisa o radu

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE - Zakon o inspekcijama FBiH - Zakon o upravnom postupku - Zakon o uređenju organa uprave u FBiH Federalna inspekcija vrši kontrolu primjene Zakona samo u preduzećima i ustanovama od interesa za FBiH. Ostala preduzeća i ustanove kontrolišu kantonalne inspekcije. Federalna inspekcija rada u okviru Federalne uprave za inspeksijske poslove i u deset kantona u sastavu kantonalnih uprava za inspeksijske poslove/ Ministarstvo zdravstva, rada i socijalnog staranja/ Ministarstvo privrede	REPUBLIKA SRPSKA - Zakon o inspekcijama RS Republička uprava za inspeksijske poslove i posebne organizacione jedinice za obavljanje inspeksijskih poslova u upravnim službama jedinica lokalne samouprave BRČKO DISTRIKT - Zakon o inspekcijama BD Inspektorat Vlade Distrikta
Strategija suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH Opšti cilj strategije Osigurati kontinuiran, sveobuhvatan i održiv odgovor društva na trgovinu ljudima kroz unaprijeđeni sistem prevencije, procesuiranja počilaca, zaštite i pomoći žrtvama, posebno ranjivim grupama, kroz funkcionalnu integraciju i izgradnju kapaciteta svih relevantnih institucija i organizacija.	Strategija suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH Specifični ciljevi - Politički, pravni i institucionalni okvir i funkcionalni i održivi mehanizmi koordinacije - Prevencija - Krivično gonjenje - Zaštita - Partnerstvo

Sesija 4: Indikatori trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije

- Video 1: (BOS), Video 2: (BOS), Video 3: (BOS) - Kampanja #CheckFirst
- Power Point prezentacija 4. Indikatori trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije
- Prilog I – Lista indikatora

Indikatori trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije	Indikatori trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije
Slajd sa kontinuumom eksploatacije dat u prezentaciji br. 2	Indikatori trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije su činjenice koje ukazuju na postojanje elemenata koji čine krivično djelo trgovine ljudima.

• Lista indikatora prisilnog rada MOR • Operativni indikatori trgovine ljudima i indikatori trgovine u svrhu radne eksploatacije za odrasle i djecu MOR. • Smjernice za prvi nivo identifikacije žrtava trgovine ljudima u Evropi - Vijeće Evrope, ICMPD, MOR i UNODC. • Ministarstvo sigurnosti BiH u saradnji sa IOM izradilo digitalni alat za procjenu ranjivosti koji sadrži listu indikatora trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.	Primjeri indikatora • Nadoknada je zasnovana na ostvarenim rezultatima i vezana za proizvodne ciljeve i kvote. • Radnik mora da radi prekovremeno da bi zaradio zakonsku minimalnu platu. • Ako radnik jednom odbije da radi prekovremeno, nikada mu se ne daje prilika da radi prekovremeno (stavljen je na crnu listu). • Radnik je stalno dežuran (24 sata dnevno, 7 dana u nedelji). • Radnik radi u neuobičajenim satima. • Radnik radi i kod poslodavca kući. • Radniku se uskraćuju pauze, slobodni dani i slobodno vrijeme. • Radniku se uskraćuju beneficije na koje ima pravo, kao što je plaćeni godišnji odmor. • Radnik izgleda umorno i iscrpljeno.
Upotreba lista indikatora • Prisustvo indikatora nije dovoljno da se slučaj kvalifikuje kao trgovina ljudima. • Prema MOR metodologiji, svaki indikator je predstavljen sa četiri dimenzije: 1) znakovi, 2) kontrolna lista pitanja za provjeru, 3) metode istrage i 4) dokazi koje treba prikupiti.	1. Uočite znakove • Ovo su znakovi koji prvo privlače pažnju i ukazuju da nešto ozbiljno nije u redu. • Svaki indikator treba povezati sa podskupom znakova upozorenja. • Većina znakova se može uočiti praćenjem, posmatranjem i ispitivanjem kao dio početnog skrininga na terenu bez dubinskog intervjua i pregleda. • Ovi znakovi ukazuju da bi mogao biti prisutan indikator trgovine ljudima. Ali za neke pokazatelje (kao što je obmana) ne postoje očigledni i lako uočljivi znakovi, već su potrebna dodatna pitanja i druge metode.
2. Provjerite uzroke • Pitanja koja pomažu da se provjeri da li se indikator zaista odnosi na krivično djelo trgovine ljudima. • Cilj je otkriti uzročne radnje, razloge i namjere iza indikatora. • Pitanja vode inspektora da dalje istražuje slučaj, posebno prilikom intervjuisanja žrtava i drugih svjedoka trgovine ljudima.	1. Koristite metode • Prijedlozi kako inspektor rada može pronaći odgovore na određena pitanja. • Direktno posmatranje na radnom mjestu i prostorima za spavanje, pregled relevantne dokumentacije kompanije i zaposlenih, uzimanje uzoraka, obavljanje intervjua na lokaciji i van nje. • Lista nije konačna.

2. Prikupite dokaze	Odlučivanje
- Ako se čini vjerovatnim da je riječ o krivičnom djelu trgovine ljudima, i inspektor rada može učestvovati u prikupljanju dokaza u okviru svoje nadležnosti. - Ovi indikatori se mogu koristiti u svim fazama ciklusa trgovine ljudima.	- Samo kombinacija različitih indikatora iz tri elementa definicije trgovine ljudima (radnja, sredstvo (za odrasle), svrha) omogućuje inspektoru da zaključi da je riječ o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije i da moguću žrtvu treba uputiti specijalizovanom organu za borbu protiv trgovine ljudima. - Prilog II - Kontrolna lista koja podsjeća inspektore i policiju na korake koje je potrebno preduzeti.

Studija slučaja

Podijelite učesnike u dvije ili više grupa, s najviše šest učesnika po grupi kako biste osigurali aktivno učešće u diskusijama. Ako postoji više od dvije grupe, možete dodati drugu studiju slučaja po istom modelu ili koristiti istu studiju slučaja za više grupa.

Odredite poseban prostor za svaku grupu i osigurajte da svaki član grupe ima svoju kopiju studije slučaja.

Odvojite dovoljno vremena za grupni rad – u ovom slučaju oko 30 minuta.

Objasnite šta im je zadatak i zamolite ih da odaberu moderatora koji će voditi diskusiju i izvjestioca koji će predstaviti glavne tačke rasprave cijeloj grupi.

Svakoj grupi možete dati papir za tablu (flip-chart) ili običan papir gdje će bilježiti svoje odgovore.

Nakon 30 minuta, okupite sve grupe. Ako vidite da su ranije završili sa radom, slobodno ih pozovite ranije.

Svaka grupa će predstaviti svoj zadatak pred ostalim grupama. Vodite računa o vremenu, jer biste trebali znati koliko vremena je izdvojeno za prezentacije, i držite ga se što više možete. Kao što je ranije navedeno, nemojte prekidati diskusiju ako je relevantna i razumna, ali ipak morate upravljati vremenom.

Na početku prezentacija, zamolite predstavnike svake grupe da daju pregled svoje studije slučaja. Pazite – svi će pokušati da je pročitaju u potpunosti. Ne biste to trebali dozvoliti zbog vremena – možete ih, na primjer, zamoliti da svoju studiju slučaja sažmu u pet rečenica.

Pustite ih da pričaju. Nemojte govoriti umjesto njih.

Vodite bilješke tokom prezentacija. Možete davati komentare tokom ili na kraju prezentacije. Na kraju, sumirajte ključne tačke i istaknite najvažnije aspekte rasprave.

- **Scenario studije slučaja – Farma**
- **Scenario studije slučaja – Gradilište**

STUDIJA SLUČAJA – FARMA

Inspektor rada provodi rutinski nadzor na velikoj farmi. Farma proizvodi mlijeko i povrće. Prema zvaničnoj evidenciji, farma zapošljava oko 30 radnika. Od toga oko 20 su državljani BiH, ostali su strani državljani, prvenstveno iz Afganistana i Pakistana. Inspektor planira da razgovara sa menadžerom i sa oko 5-10 radnika, kao i da provjeri da li se poštuju propisi u vezi sa zdravljem i sigurnošću na radu. Inspektor također planira pogledati ambulantu i smještajne objekte za strane radnike, te provjeriti uzorak administrativnih dokumenata, kao što su ugovori o radu, statistika kadrovskog odjela i evidencija plaćanja u sklopu inspekcijskog nadzora.

Menadžer se susreće sa inspektorom po njegovom dolasku i odvodi ga u kancelariju kadrovskog odjela, gdje mu pokazuje dokumentaciju vezanu za zaposlene i finansijske knjige. Pokazuje mu i primjer ugovora koje potpisuju radnici, na bosanskom/hrvatskom/srpskom, ali ne na engleskom ili bilo kojem stranom jeziku za strance. Nakon toga, menadžer nastavlja da ga vodi u obilazak farme. Objekti na farmi su moderni, čini se da postoje svi relevantni zdravstveni standardi i standardi zaštite na radu. Radnici ne nose uniforme, a neki izgledaju prljavo ili nose pohabanu odjeću.

Službenik za kadrovska pitanja pokazuje inspektoru tri dosijea stranih radnika sa svom potrebnom dokumentacijom (dozvola boravka, radna dozvola, ugovor, pasoš) i kaže da su u pripremi papiri za dodatnih pet radnika.

Menadžer pomno prati inspektora cijelo vrijeme dok inspektor razgovara sa stranim radnicima, ostajući na udaljenosti sa koje može čuti razgovor. Menadžer preporučuje inspektoru da razgovara samo sa jednim određenim stranim radnikom, jer kaže da taj radnik jedini zna nešto engleski, a da je sa ostalim radnicima nemoguće komunicirati zbog jezičke barijere. Inspektor je morao dalje komunicirati sa drugim stranim radnicima koristeći tog jedinog stranog radnika koji govori engleski kao prevodioca.

Svi radnici daju potpuno isti odgovor na pitanje inspektora koliko im je radno vrijeme (8 sati). Kada inspektor pita strane radnike da li imaju pasoše, kažu da su kod poslodavca. Strani radnici ne znaju kolika im je plata i nisu mogli izračunati kako im je plata obračunata. Platu primaju u gotovini. Inspektor rada primjećuje da nekoliko radnika nerado odgovara na postavljena pitanja, izbjegavajući kontakt očima i često daju isti odgovor kao i njihove kolege i nervozno pogledavaju druge radnike. Inspektor također primjećuje da radnici postaju nervozni kada im se približi menadžer. Generalno, atmosfera na farmi je suzdržana i čini se da radnici ne razgovaraju jedni s drugima.

Inspektor ide da pogleda smještaj koji je obezbijeđen stranim radnicima, u staroj zgradi na farmi. Zgrada je stara, a nekoliko prozora u sobama je razbijeno, iako su na svim rešetke. Spavaonica koju menadžer pokazuje inspektoru sadrži osnovne stvari, ali je adekvatna, sa krevetima i tankom posteljinom. Inspektor primjećuje da se sa vanjske strane vrata smještaja nalazi katanac, a na hodniku je sigurnosna kamera.

Na izlasku iz smještajne zgrade, inspektor pita da li može koristiti toalet. Menadžer daje upute i kaže da će čekati vani. Dok inspektor traži toalet, primjećuje otvorena vrata sa rezom na vanjskoj strani. Kada baci pogled unutra, na podu vidi preko 20 dušeka i lične stvari koje očigledno pripadaju nekim radnicima. Postoje višestruki znaci da mnogo ljudi živi zajedno u vrlo malom prostoru bez prozora.

Inspektor je u polju na farmi uočio dvije odrasle osobe i dvoje djece od oko 12 godina kako uzgajaju povrće. Menadžer je inspektoru rekao da je to porodica iz Pakistana koja je u prolazu i da ih je pustio da sakupe malo povrća. Inspektor im je prišao i pokušao razgovarati s njima, ali oni nisu razumjeli nijedan jezik. Inspektor napušta zgradu i susreće se sa menadžerom u glavnom gospodarskom objektu. Obavještava menadžera da je inspekcija završena.

Na povratku, inspektor je razgovarao sa komšijama koje žive u blizini farme. Rekli su da se često mogu vidjeti stranci koji žive i rade na farmi, kao i djeca. Rekli su da je porodica sa dvoje djece na farmi posljednja dva do tri mjeseca. Ponekad ta djeca prose u susjedstvu.

Diskutujte i razmotrite u svojoj grupi:

- Da li je ovo slučaj trgovine ljudima, da ili ne?
- Ako jeste, o kom obliku trgovine ljudima je riječ? Ako nije, o čemu se onda radi?
- Pogledajte Listu indikatora i provjerite da li su i koji indikatori trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije prisutni.
- Pogledajte Listu indikatora i provjerite da li postoje „znakovi“ i „uzroci“.

Obrazložite svoj odgovor navodeći koji su elementi (i u kojem obliku se manifestuju) prisutni i/ili odsutni:

- Radnja (Šta) - regrutacija, transport, transfer, smještaj ili prijem osoba,
- Sredstvo (Kako) - prijetnja ili upotrebe sile, ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe moći ili ranjivog položaja, ili davanja ili primanja plaćanja ili koristi,
- Svrha (Zašto) - eksploatacija, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ili druge vrste eksploatacije
- Pripremite zaključke i obrazloženje za izlaganje u ime grupe pred ostalim grupama.

STUDIJA SLUČAJA – GRADILIŠTE

Prilikom inspeksijskog nadzora na gradilištu, inspektoru rada je prišao jedan od radnika i ispričao sljedeće:

Angažovali su ga u njegovoj matičnoj zemlji predstavnici kompanije XY koji su od njega tražili da potpiše „ugovor“, u formi upitnika a ne ugovora, i to samo u jednom primjerku (koji se nalazi u kompaniji XY).

Troškove dolaska u BiH dijelom je platio radnik (lokalno putovanje do polaznog aerodroma), a dijelom kompanija XY (avio karte).

Od radnika je takođe navodno zatraženo i da unaprijed plati nešto novca za, kako mu je rečeno, troškove vize i druge troškove, uz obećanje da će ti iznosi biti nadoknađeni.

Predstavnik kompanije XY dočekao ga je na sarajevskom aerodromu i odmah mu oduzeo pasoš uz obrazloženje da je to neophodno radi regulisanja njegovog boravka.

Pasoš mu nije vraćen, a nije dobio ni radnu ili boravišnu dozvolu.

Radnik živi u kući sa brojnim drugim radnicima gdje su uslovi za život loši: nema dovoljno toaleta, nestašica vode, nema tople tekuće vode, često nema vode za piće i nema dovoljno grijanja.

Postoje stroga interna disciplinska pravila, radnicima je zabranjeno da bez dozvole napuštaju kuću u slobodno vrijeme.

Hrana je loša, jednolična i nedovoljna, zbog čega su mnogi radnici znatno izgubili na težini.

Rade u smjenama od dvanaest sati ili duže, koje mogu biti dodatno produžene odlukom nadzornika. Jednom prilikom nadzornik je produžio smjenu na trideset šest sati.

Nisu dobili zaštitnu opremu, a ono što su dobili nije bilo dovoljno.

Radnici su morali da idu da rade i kada su bolesni i nije bilo ljekara koji bi ih pregledao.

Prije odlaska u BiH, prilikom potpisivanja "ugovora", radniku je obećano da će dobiti 5 do 7 eura po satu (5 do 5,5 u toku prvog mjeseca i više nakon toga). U stvarnosti, bio je plaćen 3 do 4 eura po satu, zbog čega mu je plata bila manja za 1.000 do 3.000 eura. Posljednja dva mjeseca uopće nisu isplaćene plate.

Radnici su često kažnjavani novčanim kaznama koje su se obično kretale od 100 do 500 eura, a ponekad i više, jer su se kasnije vratili u kuću, napuštali kuću bez dozvole, nisu namještali krevet, pravili su pauze na poslu ili napuštali posao par minuta ranije, prečesto koristili toalet na poslu, pili alkohol u slobodno vrijeme, kasno odlazili na spavanje i tako dalje.

Što se tiče ograničenja napuštanja kuće bez dozvole, uprava je rekla radnicima da je to neophodno jer nemaju pasoše i da ih policija može zaustaviti i uhapsiti, u kom slučaju bi kompanija XY morala platiti velike kazne.

Radnik je rekao da su radnici zatvarani na period do tri dana i da je prema njima primjenjivana fizička sila od strane uprave i nadzornika za, na primjer, pritužbe na posao i unošenje alkohola i hrane u kuću izvana.

Diskutujte i razmotrite u svojoj grupi:

- Da li je ovo slučaj trgovine ljudima, da ili ne?

- Ako jeste, o kom obliku trgovine ljudima je riječ? Ako nije, o čemu se onda radi?

- Pogledajte Listu indikatora i provjerite da li su i koji indikator trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije prisutni.

- Pogledajte Listu indikatora i provjerite da li postoje „znakovi“ i „uzroci“.

Obrazložite svoj odgovor navodeći koji su elementi (i u kojem obliku se manifestuju) prisutni i/ili odsutni:

- Radnja (Šta) - regrutacija, transport, transfer, smještaj ili prijem osoba,

- Sredstvo (Kako) - prijetnja ili upotrebe sile, ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe moći ili ranjivog položaja, ili davanja ili primanja plaćanja ili koristi,

- Svrha (Zašto) - eksploatacija, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ili druge vrste eksploatacije

- Pripremite zaključke i obrazloženje za izlaganje u ime grupe pred ostalim grupama.

Sesija 5: Uloga inspektora rada, policije i tužilaštva u borbi protiv trgovine ljudima: prevencija, inspekcija, upućivanje

- *Power Point* prezentacija 5. Uloga inspektora rada, policije i tužilaštva u borbi protiv trgovine ljudima: prevencija, inspekcija, upućivanje
- Prilog II - Kontrolna lista koja podsjeća inspektore i policiju na korake koje je potrebno preduzeti
- Prilog IV - Protokol o saradnji policije i inspekcije rada u otkrivanju i istraživanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije

Uloga inspektora rada	Provođenje zakona
• Inspektori rada nadležni su za provođenje zakona o radu i redovno su prvi organ u kontaktu sa potencijalnim žrtvama trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. • Obavljajući svoje redovne nadležnosti na terenu, inspektori rada mogu biti u situaciji da otkriju radnu eksploataciju i identifikuju potencijalne žrtve.	• Osiguravanje poštovanje zakona o radu • Odgovor krivičnog pravosuđa • Korporativna odgovornost

Zaštita žrtava • Identifikacija žrtava • Odredba o nekažnjavanju • Zaštita i pomoć žrtvama	Razvijanje politika, prevencija, izgradnja kapaciteta • Politički i institucionalni okvir • Saradnja sa sindikatima • Prevencija • Podizanje svijesti • Mjere za obeshrabrivanje potražnje, uključujući kroz javno-privatna partnerstva i prevenciju trgovine ljudima u lancima nabavke • Obuka o borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije • Prikupljanje podataka i istraživanje
Uloga policije • Složena uloga policije u suzbijanju trgovine ljudima: - Provođenje istrage i izvođenje dokaza. - Obezbjediavanje sigurnosti i zaštite žrtava (tokom identifikacije, perioda refleksije i suđenja, kao i prije/posle repatrijacije). • Mjere koje se preduzimaju moraju biti zasnovane na individualnim potrebama žrtve i u skladu sa dogovorenim standardima kvaliteta.	Multiagencijska i multidisciplinarna saradnja • Efikasni napori u borbi protiv trgovine ljudima zahtijevaju međuagencijsku i multidisciplinarnu saradnju i mehanizme. • Od suštinskog značaja za uspješan ishod jer i jedni i drugi redovno prikupljaju operativna saznanja koja su korisna i za jedne i za druge u okviru njihovih nadležnosti. Primjer: Protokol o saradnji policije i inspekcije rada u otkrivanju i istraživanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije

Sesija 6: Prvi kontakt i identifikacija potencijalnih žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije

- Vrste trgovine ljudima, video "Otvori oči" <https://www.youtube.com/watch?v=tElduB6bQc>
- *Power Point* prezentacija 6. Prvi kontakt i identifikacija potencijalnih žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i prijavljivanje policiji i tužilaštvu
- Prilog II – Kontrolna lista

Identifikacija • Identifikacija je formalni postupak putem kojeg se procjenjuje da li je neka osoba potencijalna žrtva trgovine ljudima i šta su njene urgentne potrebe radi upućivanja na odgovarajuće službe. • Proces identifikacije zahtijeva multiagencijski pristup i blisku saradnju državnih institucija i civilnog društva. • Potrebni su vrijeme, proaktivni naponi i saradnja da bi se prikupili indikatori trgovine ljudima, kao i da se procijene različite okolnosti da bi se utvrdilo da li je neko žrtva ili ne.	Ko su žrtve? • Eksploatišu se u poljoprivredi, radu u kući, proizvodnji, ugostiteljstvu, građevinarstvu i drugim radno-intenzivnim sektorima. • Namamljene su najčešće lažnim ponudama za posao da bi završile u uslovima koji su lošiji od obećanih ili prvobitno dogovorenih. • Mnoge žrtve nemaju dozvolu za boravak i/ili rad ili imaju dug prema trgovcu ljudima ili poslodavcu, što ograničava njihovu slobodu izlaska. • Neke žrtve se eksploatišu u svojoj zemlji (interna trgovina ljudima).
Ko je u povećanom riziku? • Radnici migranti • Radnici u sivoj ekonomiji • Radnici u kući • Osobe koje žive u siromaštvu, koje mogu biti nepismene ili loše obrazovane. • Osobe sa mentalnim poteškoćama. • Mladi radnici migranti koji putuju sa studentskom vizom. • Djeca iz siromašnih zajednica i porodica. • Djeca ulice ili djeca bez roditelja ili staratelja.	Ko može otkriti žrtve? • Policija - specijalizovane policijske službe, službe za poslove sa strancima, • Pravosudni organi, • Inspekcija rada, • Službe za zaštitu djece, • Službe socijalne zaštite, • NVO, • Zaposleni u diplomatskim predstavništvima....
Nisu svi zaposleni na ovim mjestima nadležni za provođenje procjene potrebne za identifikaciju žrtava, ali svi moraju znati da detektuju signale, prepoznaju indikatore i izvrše odgovarajuće upućivanje i prijavljivanje radi dalje istrage. Ponekad potencijalna žrtva ne želi da bude označena kao žrtva, ali dužnost profesionalaca je da obezbijedi zaštitu	

Sesija 7: Zaštita i pomoć žrtvama trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije

- *Power Point* prezentacija 7. Zaštita i pomoć žrtvama trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije

Eksploatacija i njene posljedice Fizičke posljedice Psihološke posljedice i kompleksne traume	Zašto žrtve ne traže ili odbijaju pomoć • Traumatizirane, zbunjene, dezorijentirane, posramljene • Nepovjerenje prema vlastima • Plaše se odmazde • Plaše se hapšenja ili deportacije • Ne mogu ili ne žele da otkriju šta im se događa • Stokholmski sindrom • Minimiziranje, poricanje, prevarene su • Nemaju drugih opcija • Ne govore lokalni jezik • Socijalna i/ili kulturna izolacija • Zavise od trgovca ljudima, po osnovu duga, stanovanja, hrane, dokumenata, kontakata
Pristup usmjeren na žrtve Pristup usmjeren na žrtve stavlja prava i dostojanstvo žrtava, uključujući njihovu dobrobit i sigurnost, u prvi plan svih napora da se spriječi i odgovori na trgovinu ljudima, bez obzira na to ko je počinitelj.	Prava žrtava • Pravo na informacije • Pravo na zaštitu • Pravo na zaštitu svjedoka • Pravo na psihološku, medicinsku, pravnu i finansijsku pomoć • Pravo na siguran smještaj • Pravo na prevodioca • Pravo na siguran povratak • Pravo na period za razmišljanje (period refleksije) • Nekažnjavanje • Pravo na kompenzaciju

Informacije o pravima koja uživaju

- Žrtvama se mora pružiti informacija o pravu da traže kompenzaciju, kao i pravna pomoć za ostvarivanje tog prava.
- Zabrana deportacije
- Repatrijacija žrtava mora biti obavljena na način koji neće ugroziti njihovu sigurnost i izložiti ih riziku osvete ili ponovne viktimizacije.
- Žrtvama trgovine ljudima moraju se pružiti informacije i mogućnost podnošenja zahtjeva za boravak.
- Prilikom razmatranja zahtjeva za azil, žrtvama se mora pružiti mogućnost da podnesu dokaze koji potkrepljuju tvrdnju da repatrijacija može predstavljati ozbiljnu prijetnju životu žrtve, kao i značajan rizik od represije od strane trgovaca ljudima ili zlostavljanja od strane vlasti.

Dok je u zemlji, žrtvi se mora obezbijediti osnovna zdravstvena zaštita.

Posebna zaštita žrtava u istrazi i krivičnom postupku

- Informisati žrtve o njihovim pravima, ulozi, trajanju i toku postupka i statusu njihovog predmeta.
 - Osigurati da teret dokazivanja prije ili tokom krivičnog gonjenja trgovca ljudima leži na tužilaštvu, a ne na žrtvi, te da se, pored iskaza žrtve, obezbijede drugi relevantni dokazi.
-
- Osigurati u istrazi da metode otkrivanja, prikupljanja i izvođenja dokaza budu takve da ne degradiraju žrtve niti odražavaju rodnu pristrasnost.
 - Osigurati adekvatnu pomoć i podršku žrtvama tokom cijelog postupka.
 - Adekvatno zaštititi privatnost i identitet žrtava i preduzeti mjere za izbjegavanje neprikladnog širenja informacija koje identifikuju žrtvu.
 - Omogućiti da se mišljenja i zabrinutosti žrtava iznesu i razmotre u odgovarajućoj fazi postupka protiv trgovaca ljudima kada su povrijeđeni njihovi lični interesi, bez predrasuda prema optuženom i u skladu sa relevantnim propisima.

Dodatne mjere	Vrste pomoći
Žrtvu nikada ne treba procesuirati za krivična djela koja je izvršila pod pritiskom trgovaca ljudima ili u kontekstu trgovine ljudima, uključujući zbog • korištenja falsifikovanih dokumenata • ilegalnog ulaska/boravka/rada u zemlji prostitucije. Ako je žrtva ipak osumnjičena za krivično djelo koje dovodi do krivičnog gonjenja, moraju se predvidjeti odredbe za žrtve kao optuženog u krivičnom postupku, čime im se omogućava da: • Navedu status žrtve i prinudu pod kojom su morale počiniti djelo koje se smatra krivičnim djelom • Mogu da koriste prinudu kao dokaz, i da se taj dokaz smatra olakšavajućom okolnošću pri eventualnom odmjeravanju kazne	• Fizička zaštita • Medicinska pomoć • Zaštita privatnosti i identiteta • Socijalna zaštita • Pravna pomoć • Ostali vidovi zaštite i pomoći u skladu sa statusom, fizičkim i psihičkim stanjem žrtve
Uloga inspektora rada u zaštiti žrtava • Inspektori rada ne pružaju direktnu pomoć i zaštitu, ali sve aktivnosti u postupanju sa žrtvama trgovine ljudima moraju biti preduzete u najboljem interesu žrtve, posebno djeteta. • Svaka aktivnost mora biti preduzeta s najvećom pažnjom i bez diskriminacije.	• Pravilnik za zaštitu stranih žrtava trgovine ljudima (podzakonski akt Zakona o strancima) koji se primjenjuje na strane žrtve trgovine ljudima • Pravila za zaštitu žrtava i žrtava-svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine • Minimalni standardi za pružanje kvalitetne pomoći i podrške žrtvama trgovine ljudima, posebno djeci u Bosni i Hercegovini

Sesija 8: Referalni mehanizam i multisektorska saradnja - uloge različitih aktera u borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i zaštiti žrtava

- *Power Point* prezentacija 8. Referalni mehanizam i multisektorska saradnja - uloge različitih aktera u borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i zaštiti žrtava

Inspekcija rada • Inspektori rada dužni su da pri inspekcijskom nadzoru utvrde sve nepravilnosti i prisustvo pokazatelja eksploatacije koja može dovesti do trgovine ljudima, i to zabilježiti u zapisniku o inspekcijskom nadzoru. • Ukoliko postoje opravdani razlozi za sumnju na trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije, vrši se prijava policiji ili tužilaštvu. • Uspostavlja se kontakt sa tužilaštvom, policijom i poreskim organima radi razmjene informacija i planiranja i provođenja istrage i paralelne finansijske istrage.	Policija i tužilaštvo Nadležnost za krivično gonjenje i istragu: Međunarodna trgovina ljudima i organizirana međunarodna trgovina ljudima – Tužilaštvo BiH; Trgovina kriminalizirana u krivičnim zakonima FBiH, RS i BD; kantonalna tužilaštva u FBiH; okružna tužilaštva u RS i Tužilaštvo BD; SIPA – nadležnost za istraživanje međunarodne trgovine ljudima i organizovane međunarodne trgovine ljudima; Entitetska, kantonalna i okružna policija – slučajevi trgovine ljudima kriminalizirani u krivičnim zakonima FBiH, RS i BD.
Služba za poslove sa strancima • Služba ima isključivu nadležnost za utvrđivanje pravnog statusa strane žrtve trgovine ljudima, primjenu Zakona o strancima i preduzimanje daljih mjera u pogledu pružanja pomoći i pomoći žrtvama, uključujući: - Smještaj u sklonište, - Davanje boravišne dozvole na humanitarnoj osnovi, - Organizaciju povratka u zemlju porijekla žrtve, • 16 terenskih ureda (Sarajevo, Banja Luka, Mostar, Tuzla, Zenica, Brčko, Dobo, Istočno Sarajevo, Bihać, Travnik, Bijeljina, Livno, Ljubuški, Orašje, Goražde).	Službe socijalne zaštite Ako inspektori rada tokom obavljanja svojih poslova otkriju: - dijete za koje se pretpostavlja da je žrtva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, ili - svako drugo lice kome su potrebne usluge socijalne zaštite, to trebaju prijaviti mjesno nadležnim službama socijalne zaštite i sa njima sarađivati u utvrđivanju statusa potencijalne žrtve, procjeni rizika i organizaciji daljih mjera zaštite.
Nevladine organizacije • Kad inspektori rada prepoznaju potencijalnu žrtvu, nakon upućivanja policiji ili tužilaštvu ili službi socijalne zaštite, upućuju je i na nevladinu organizaciju koja vodi sklonište i/ili pruža pomoć i zaštitu žrtvama. • Inspektor rada uspostavlja saradnju sa NVO kako bi nastavio sa obavljanjem svojih poslova u vezi sa utvrđivanjem statusa žrtve, nastavka primjene radnog zakonodavstva i zastupanja žrtava u tom postupku.	Sindikati/Radničke organizacije • Ulogu radničkih organizacija/sindikata potrebno je ojačati kako bi mogli da štite ugrožene radnike i njihova prava. • Sindikatima treba omogućiti da pruže pomoć radnicima u neformalnom sektoru ili radnicima bez ličnih dokumenata. • Uključiti sindikate u ciljne strategije prevencije za suzbijanje eksploativnih radnih praksi i unapređenje mogućnosti za dostojanstven rad.

Koordinacioni timovi za borbu protiv trgovine ljudima • Koordinacione strukture za borbu protiv trgovine ljudima uspostavljene su na svim nivoima vlasti u BiH, entitetima, kantonima i BD sa sljedećim zadacima: - Inicirati i zalagati se za to da se borba protiv trgovine ljudima uvrsti na listu političkih prioriteta. - Raditi na jačanju i unapređenju postojeće saradnje i koordinacije aktera na svim nivoima vlasti u BiH. - Osigurati multidisciplinarni pristup uz uključivanje i učešće organa nadležnih za socijalnu zaštitu, organizacija civilnog društva, dnevnih centara za djecu koja rade i žive na ulici. • Inspekcija rada treba biti uključena u sve koordinacione timove, u skladu sa svojom teritorijalnom nadležnošću.	Udarne grupa za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne migracije • Mehanizam za koordinaciju tužilaštava i agencija za provođenje zakona BiH, entiteta i Brčko Distrikta u borbi protiv trgovine ljudima s ciljem osiguranja saradnje i razmjene operativnih saznanja u vezi sa istragama slučajeva trgovine ljudima u cijeloj zemlji. • Udarne grupa djeluje je pod neposrednim rukovodstvom Glavnog tužioca BiH, a na sastanke se na zahtjev mogu pozvati i predstavnici drugih institucija, uključujući inspekciju rada.
--	--

Sesija 9: Praktične smjernice za policiju i inspektore rada za bolju saradnju i vođenje predmeta

- *Power Point* prezentacija 9. Praktične smjernice za policiju i inspektore rada za bolju saradnju i vođenje predmeta

PRAKTIČNE SMJERNICE ZA POLICIJU I INSEKTORE RADA ZA POBOLJŠANJE NJIHOVE SARADNJE I EFIKASNIJE UPRAVLJANJE SLUČAJEVIMA TRGOVINE LJUDIMA U SVRHU RADNE EKSPLOATACIJE • Prevencija • Identifikacija žrtava • Procjena rizika u istragama trgovine ljudima • Zaštita žrtava • Prikupljanje i razmjena operativnih saznanja • Istraga	PRAKTIČNE SMJERNICE ZA POLICIJU I INSEKTORE RADA ZA POBOLJŠANJE NJIHOVE SARADNJE I EFIKASNIJE UPRAVLJANJE SLUČAJEVIMA TRGOVINE LJUDIMA U SVRHU RADNE EKSPLOATACIJE • Pretraga i zapljena • Digitalni dokazi • Ispitivanje osumnjičenih • Saslušanje žrtava i svjedoka-žrtava • Potkrijepljivanje dokaza
---	---

Sesija 10: Od otkrivanja do zaštite – vježba igranja uloga s ciljem simulacije interakcije tokom zajedničkih inspekcija

U ovoj vježbi podijelite učesnike u dvije grupe. Jedna grupa će kao osnovu svog rada imati Studiju slučaja – Farma, a druga Studiju slučaja – Gradilište.

Unutar svake grupe dodijelite učesnicima sljedeće uloge: POTENCIJALNA ŽRTVA (jedna osoba) i INSPEKTOR RADA, POLICIJSKI SLUŽBENIK i TUŽITELJ (ravnomeran broj učesnika po ulozi). Možete unaprijed odabrati osobu koja će igrati potencijalnu žrtvu i obavijestiti je na nekoj od pauza. Svaki učesnik treba da ima dodijeljenu ulogu. Ako u grupi nema tužilaca, uradite zadatak tako da se odnosi samo na policiju i inspektore rada.

Dajte svakom učesniku kopiju scenarija.

Sa svakom grupom treba biti prisutan jedan voditelj obuke.

Vježba igranja uloga treba da se odvija u za to predviđenom prostoru, odvojeno za svaku grupu. Prostor mora biti dovoljno velik da potencijalna žrtva, inspektori rada, policajci i tužioci imaju svoj „kutak“ koji bi simulirao njihov ured, odakle će krenuti u vježbu. Inspektori rada će početi prvi i prići ostalima kako smatraju da treba. Vrlo je važno da se krene od početka, odnosno od planiranja i organizacije svakog koraka.

SCENARIO IGRE ULOGA

Na osnovu diskusije i razmatranja scenarija studije slučaja – Farma ili scenarija studije slučaja – Gradilište, te korištenjem Liste pokazatelja za identifikaciju žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, posebno dijelova koji se odnose na radnju, sredstvo i svrhu, i kolone „Koristite metod“ i „Prikupite dokaze“ (Prilog I), kao i korištenjem Kontrolne liste za inspektore rada za prvi kontakt i identifikaciju potencijalnih žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i obavješćavanje policije i tužilaštva (Prilog II):

1. Osigurajte sigurnost i osnovne potrebe pretpostavljene žrtve trgovine ljudima
2. Procijenite da li je pretpostavljena žrtva dijete
3. Uvjerite se da vas pretpostavljena žrtva razumije
4. Uspostavite povjerenje sa pretpostavljenom žrtvom tako što ćete joj objasniti ko ste
5. Slušajte, posmatrajte, postavljajte pitanja žrtvi
6. Objasnite pretpostavljenoj žrtvi kako izgleda proces identifikacije
7. Sumirajte svoju procjenu prisustva ili odsustva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije
8. Preduzmite akciju
9. Sarađujte sa policijom i tužiocem u sprečavanju dalje eksploatacije pretpostavljene žrtve
10. Sarađujte sa policijom i tužiocem u identifikaciji žrtve
11. Sarađujte sa policijom i tužiocem u procjeni rizika tokom istrage

12. Sarađujte sa policijom, tužilaštvom i drugim nadležnim institucijama i organizacijama u zaštiti žrtve
13. Sarađujte sa policijom i tužiocem u prikupljanju i razmjeni informacija
14. Sarađujte sa policijom i tužiocem u istrazi
15. Sarađujte sa policijom i tužiocem u pretresu i privremenom oduzimanju predmeta – zajednički inspekcijski nadzor
16. Sarađujte sa policijom i tužiocem u prikupljanju i razmjeni digitalnih dokaza
17. Saradnja sa policijom i tužiocem u potkrepljivanju dokaza za krivični postupak koji vode policija i tužilaštvo i za upravni postupak koji vodi inspekcija rada

Pripremiti zaključke i objašnjenja za izlaganje u ime grupe pred svim učesnicima.

Voditelji obuke bi trebali jasno objasniti upute na početku i osigurati da ih svi razumiju. Voditelji obuke bi se trebali suzdržati od prekidanja tokom vježbe osim ako je to zaista neophodno.

Nakon igre uloga, važno je obaviti razmjenu utisaka unutar grupe, tj. razgovor o utiscima vezanim za sprovedenu vježbu.

Zamolite svaku grupu (tj. inspektore rada, policijske službenike i tužioce) da razmisle o saradnji sa druge dvije: Šta je dobro funkcioniralo u saradnji? Šta biste uradili drugačije? Šta bi se moglo poboljšati u saradnji sa drugim službama? Da li je vježba pokazala stvarnost saradnje? Šta ste saznali o praksama drugih službi?

Zamolite pretpostavljenu žrtvu da podijeli kako se osjećala u komunikaciji s državnim organima; šta je, po njenom mišljenju, dobro urađeno, a šta treba poboljšati; šta bi ona uradila drugačije? Vi kao voditelj obuke treba da budete posebno oprezni u vezi sa ovom ulogom i da se pobrinete da se osoba koja je igrala žrtvu dobro osjeća nakon vježbe.

Nakon razmjene utisaka, voditelji obuke bi trebali dati povratne informacije učesnicima.

Na kraju, obje grupe se okupljaju i predstavnici svake grupe izvještavaju o napravljenim planovima, preduzetim radnjama i zaključcima vježbe, izazovima sa kojima su se suočili i kako su ih uspjeli savladati.

Što se tiče vremenskog okvira ove vježbe, on bi trebao biti okvirno sljedeći:

- upoznavanje i podjela u grupe – 10 minuta
- grupni rad – 30-45 minuta
- razmjena utisaka u grupama – 20-30 minuta
- razgovor u velikoj grupi – 20-30 minuta

Bitno je izdvojiti dovoljno vremena za ovu sesiju, ali i pratiti grupu i prilagoditi se tome. Ako vam treba više vremena nego što je predviđeno, slobodno organizirajte radnu pauzu za kafu tokom razgovora u velikoj grupi ili odgodite pauzu za kafu.

6. OCJENA

Ocjena obuke je sistematski proces prikupljanja informacija i korištenja tih informacija za procjenu efikasnosti i unapređenje vaše obuke.

Prvi nivo ocjene su povratne informacije i procjena prikupljena od učesnika obuke.

Ocjena od strane učesnika obuke može imati za cilj mjerenje nivoa njihovog znanja ili promjene u znanju, kada obrazac za ocjenu treba biti u obliku testa, ili samoprocjenu onoga što su naučili na obuci.

Ponekad je potrebno ili ima smisla procijeniti znanje i vještine učesnika prije obuke i izmjeriti promjenu na kraju obuke. Međutim, imajte na umu da se bilo kakva stvarna promjena ne može izmjeriti u tako kratkom roku, već je mnogo efikasnije ponoviti procjenu nakon nekoliko mjeseci i kombinovati je sa prikupljanjem informacija o promjenama u načinu rada polaznika obuke.

Kada tražite od učesnika da ocjene obuku, obavezno uključite pitanja o tome kako procijenjuju korisnosti obuke, i kao cjeline i konkretnih segmenata obuke, za njihov rad.

Jedan dio ocjene uvijek treba da se odnosi na organizacione i logističke aspekte obuke, kao i na njihovu procjenu vještina edukatora koji su vodili obuku.

Nakon obuke upitnike treba analizirati i pripremiti izvještaj.

Imajte na umu da se evaluacioni upitnik (ili izlazni upitnik) popunjava na kraju obuke, kada su učesnici umorni. Stoga, neka bude što kraći, ali vodite računa da pokrijete sve važne aspekte, kako biste prikupili informacije koje su vam potrebne. Na osnovu povratnih informacija izvršite izmjene budućih obuka.

Također, ukoliko je potrebno, možete prilagoditi i promijeniti upitnik. Međutim, ako je riječ o ciklusu obuka koje spadaju u jedan evaluacijski izvještaj, vodite računa o uporedivosti – bit će teže analizirati i upoređivati raznorodne podatke.

U nastavku su dati primjeri upitnika prije obuke (ulazni upitnik) i upitnika nakon obuke (izlazni upitnik) koje možete koristiti za obuke u okviru ovog programa.

Ulazni upitnik**Obuka za inspektore rada i policijske službenike****Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije****Mjesto:** _____, **datum:** _____**Opšte informacije**

Profesija	Inspektor rada	Policijski službenik	Inspektor za strance	Pružalac usluga	Drugo (specificiraj)
Da li je vaš posao vezan za suzbijanje trgovine ljudima ili srodnu oblast?			Da		Ne
Ako ne, na kojim poslovima radite?					
Fenomen trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije	Da, u potpunosti	Da, djelomično	Da, na osnovnom nivou	Ne	
Da li ste upoznati sa fenomenom trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?					
Da li ste upoznati sa definicijom trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?					
Da li razumijete razliku između trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i drugih pojava kao što su prinudni li eksploatacioni rad?					
Institucionalni, pravni i regulatorni okvir za borbu protiv trgovine ljudima u BiH					
Da li znate kako krivični zakoni u BiH kriminaliziraju trgovinu ljudima?					
Da li ste upoznati sa nadležnostima tužilaštava i policijskih agencija u BiH za istragu i krivično gonjenje trgovine ljudima?					
Institucionalni, pravni i regulatorni okvir u BiH koji se odnosi na radno zakonodavstvo i inspekciju rada					

Da li vam je poznato kako je inspekcija rada organizovana u BiH?				
Da li ste upoznati sa nadležnostima inspekcije rada prema inspekcijskom zakonodavstvu?				
Da li ste upoznati sa zakonima koje sprovode inspekcije rada?				
Uloga inspektora rada u borbi protiv trgovine ljudima: prevencija, inspekcija, upućivanje				
Da li ste upoznati sa ulogom inspektora rada u osiguravanju poštivanja zakona o radu?				
Da li ste upoznati sa ulogom inspektora rada u krivičnom odgovoru na trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije?				
Da li ste upoznati sa ulogom inspektora rada u identifikaciji žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?				
Da li ste upoznati sa ulogom inspektora rada u pružanju pomoći žrtvama trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?				
Indikatori trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije				
Da li ste upoznati sa svrhom indikatora trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?				
Da li ste upoznati sa listom indikatora trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?				
Prvi kontakt i identifikacija potencijalnih žrtava trgovine ljudima i obavještanje policije i tužilaštva				
Da li ste upoznati sa pravilima za prvi kontakt i identifikaciju potencijalnih žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?				
Da li ste upoznati sa načinom prijavljivanja mogućih slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije policiji i tužilaštvu?				
Zaštita i pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije				
Da li ste upoznati sa obavezama zaštite i pomoći žrtvama trgovine ljudima i njihovim pravima?				

Da li ste obučeni za upućivanje žrtava trgovine ljudima u institucije i organizacije radi pomoći i zaštite?				
Saradnja policije i inspekcije rada u slučajevima trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije				
Da li znate kako policija i inspekcija rada sarađuju u identifikaciji potencijalnih žrtava trgovine ljudima?				
Da li znate kako policija i inspekcija rada sarađuju u zaštiti i pomoći žrtvama trgovine ljudima?				
Da li znate kako policija i inspekcija rada sarađuju u procjeni rizika u istragama vezanim za trgovinu ljudima?				
Da li znate kako policija i inspekcija rada sarađuju u istrazi slučajeva trgovine ljudima?				
Da li znate kako policija i inspekcija rada sarađuju u potkrepljivanju dokaza i paralelnim finansijskim istragama?				

Izlazni i evaluacioni upitnik					
Obuka za inspektore rada i policijske službenike					
Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije					
Mjesto: _____, datum: _____					
Opšte informacije					
Profesija	Inspektor rada	Policijski službenik	Inspektor za strance	Pružalac usluga	Drugo (specificiraj)
Da li je vaš posao vezan za suzbijanje trgovine ljudima ili srodnu oblast?			Da		Ne
Ako ne, na kojim poslovima radite?					
Fenomen trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije	Da, u potpunosti	Da, djelomično	Da, na osnovnom nivou	Ne	
Da li ste upoznati sa fenomenom trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?					
Da li ste upoznati sa definicijom trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?					
Da li razumijete razliku između trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i drugih pojava kao što su prinudni li eksploatacijski rad?					
Institucionalni, pravni i regulatorni okvir za borbu protiv trgovine ljudima u BiH					
Da li znate kako krivični zakoni u BiH kriminaliziraju trgovinu ljudima?					
Da li ste upoznati sa nadležnostima tužilaštava i policijskih agencija u BiH za istragu i krivično gonjenje trgovine ljudima?					
Institucionalni, pravni i regulatorni okvir u BiH koji se odnosi na radno zakonodavstvo i inspekciju rada					
Da li vam je poznato kako je inspekcije rada organizovane u BiH?					
Da li ste upoznati sa nadležnostima inspekcije rada prema inspeksijskom zakonodavstvu?					

Da li ste upoznati sa zakonima koje sprovode inspekcije rada?				
Uloga inspektora rada u borbi protiv trgovine ljudima: prevencija, inspekcija, upućivanje				
Da li ste upoznati sa ulogom inspektora rada u osiguravanju poštivanja zakona o radu?				
Da li ste upoznati sa ulogom inspektora rada u krivičnom odgovoru na trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije?				
Da li ste upoznati sa ulogom inspektora rada u identifikaciji žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?				
Da li ste upoznati sa ulogom inspektora rada u pružanju pomoći žrtvama trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?				
Indikatori trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije				
Da li ste upoznati sa svrhom indikatora trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?				
Da li ste upoznati sa listom indikatora trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?				
Prvi kontakt i identifikacija potencijalnih žrtava trgovine ljudima i obavještanje policije i tužilaštva				
Da li ste upoznati sa pravilima za prvi kontakt i identifikaciju potencijalnih žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?				
Da li ste upoznati sa načinom prijavljivanja mogućih slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije policiji i tužilaštvu?				
Zaštita i pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije				
Da li ste upoznati sa obavezama zaštite i pomoći žrtvama trgovine ljudima i njihovim pravima?				
Da li ste obučeni za upućivanje žrtava trgovine ljudima u institucije i organizacije radi pomoći i zaštite?				
Saradnja policije i inspekcije rada u slučajevima trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije				
Da li znate kako policija i inspekcija rada sarađuju u identifikaciji potencijalnih žrtava trgovine ljudima?				

Da li znate kako policija i inspekcija rada sarađuju u zaštiti i pomoći žrtvama trgovine ljudima?				
Da li znate kako policija i inspekcija rada sarađuju u procjeni rizika u istragama vezanim za trgovinu ljudima?				
Da li znate kako policija i inspekcija rada sarađuju u istrazi slučajeva trgovine ljudima?				
Da li znate kako policija i inspekcija rada sarađuju u potkrepljivanju dokaza i paralelnim finansijskim istragama?				

Ocjena obuke	Da	Ne
Da li ste zadovoljni obukom u cjelini?		
Da li je obuka u cjelini ispunila vaša očekivanja?		
Hoćete li moći primijeniti stečeno znanje/iskustvo na poslu?		
Da li ste povećali svoje znanje o temi obuke?		
Ako da, molimo procijenite u kojoj mjeri:		
25% 50% 75% 100%		
Koje segmente obuke smatrate najkorisnijim za svoj rad?		
Koje teme po Vašem mišljenju treba dodatno obraditi?		
Da li su voditelji obuke bili dovoljno vješti i jasni u prenošenju sadržaja obuke?		
Da li biste svojim kolegama preporučili učešće na obuci?		
Da li ste zadovoljni organizacionim aspektima obuke (komunikacija prije obuke, mjesto održavanja, materijali za obuku, smještaj)		
Da li imate neke dodatne komentare?		

REFERENCE

1. Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu (CPRC), Smjernice za postupanje pravosuđa u Bosni i Hercegovini u predmetima trgovine ljudima, Sarajevo, 2023, dostupno na: https://www.cprc.ba/_files/ugd/7e0f63_bfeeb21d853d46fe9b2c0d6a0da21565.pdf
2. Centar za razvoj politika suprotstavljanja kriminalitetu (CPRC), Vodič za inspektore rada u otkrivanju i identifikaciji žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, Sarajevo, 2016.
3. Centre for Teaching Excellence, University of South Carolina, Dostupno na: https://sc.edu/about/offices_and_divisions/cte/
4. Council of Europe, Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (Izvještaj sa objašnjenjima o Konvenciji Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima), 2005. Dostupno na srpskom jeziku na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168064899d>
5. Council of Europe, GRETA, Thematic Chapter on human trafficking for the purpose of labour exploitation in GRETA's 7th General Report, 2017. Dostupno na: <https://rm.coe.int/labour-exploitation-thematic-chapter-7th-general-report-en/16809ce2e7>
6. Council of Europe, International Centre for Migration Policy Development (ICMPD), International Labour Organization (ILO) United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), Guidelines for the first level identification of victims of trafficking in Europe (Smjernice za prvi nivo identifikacije žrtava trgovine ljudima u Evropi, Vijeće Evrope, ICMPD, MOR, UNODC), 2013. Dostupno na: https://www.renate-europe.net/wp-content/uploads/2013/12/2014.11_identification_1_GUIDELINES.pdf
7. Directive 2009/52/EC of the European Parliament and of the Council of 18 June 2009 providing for minimum standards on sanctions and measures against employers of illegally staying third-country nationals (Direktiva 2009/52/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 18. juna 2009. o minimalnim standardima za sankcije i mjere za poslodavce državljana trećih zemalja s nezakonitim boravkom) Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009L0052>
8. ECPAT, Combating Trafficking in Children for Sexual Purposes – a Training Guide, 2006
9. Evropska unija/Vijeće Evrope, Trgovina radnom snagom u Bosni i Hercegovini: faktori rizika, trendovi i izazovi, septembar 2022. godine. Dostupno na: <https://rm.coe.int/trgovina-radnom-snagom-u-bih/1680a92ffb>
10. ICMPD, Law Enforcement Manual to Combat Trafficking in Human Beings, <https://www.icmpd.org/file/download/54287/file/t%2520Manual%2520to%2520Combat%2520Trafficking%2520in%2520Human%2520Beings.pdf>
11. International Labour Organization, A Global Alliance Against Forced Labour, 2005.

12. Ivana Radović, Lejla Gačanica, Promoviranje rodne ravnopravnosti i borba protiv rodno zasnovanog nasilja i stereotipa kao sredstvo borbe protiv trgovine ljudima, Vijeće Evrope, 2020. Dostupno na: <https://rm.coe.int/hf20-gender-guide-bhs-cover-for-approval/1680a9fe23>
13. Klara Skrivankova, Between decent work and forced labour: examining the continuum of exploitation, Joseph Rowntree Foundation, November 2010 (Između dostojanstvenog i prisilnog rada: ispitivanje kontinuumu eksploatacije, Fondacija Joseph Rowntree, novembar 2010.) Dostupno na: <https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/migrated/migrated/files/forced-labour-exploitation-full.pdf>
14. La Strada International, Explanatory Brief: The Non-Punishment Principle, February 2024. Dostupno na: <https://documentation.lastradainternational.org/lisidocs/3531-LSI%20-%20Explanatory%20Brief%20on%20Non-Punishment%20-%20260224%20-%20SRB.pdf>
15. Labour Exploitation Advisory Group, "So I decided to carry on...": The continuum of exploitation in practice, February 2024. London: Focus on Labour Exploitation (FLEX). Dostupno na: <https://labourexploitation.org/app/uploads/2024/02/The-continuum-of-exploitation-report-2024-.pdf>
16. Ministarstvo sigurnosti BiH – Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima, Catholic Relief Services BiH, Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima, http://msb.gov.ba/anti_trafficking/dokumenti/prirucnici/?id=6068
17. National Training Laboratories, Bethel, Dostupno na: https://www.wcu.edu/WebFiles/PDFs/SPED413learning_pyramid.pdf
18. Theories of Learning for the Workplace, Dostupno na: <https://studentshare.org/human-resources/1862340-human-resource-development>
19. United Nations Universal Declaration of Human Rights
20. Valamis Group Oy, Finland, Digital learning platform, Dostupno na: <https://www.valamis.com/hub/learning-outcomes>
21. Vijeće Evrope, Trgovina ljudima posredstvom interneta i tehnologija, Izvještaj, april 2022. Godine. Nezvanični prevod dostupan na <https://rm.coe.int/greta-izvjestaj-trgovina-ljudima-posredstvom-interneta-i-tehnologije/1680af2766>
22. Vijeće Evrope, Evropski sud za ljudska prava: Vodič iz sudske prakse o članu 4 Evropske konvencije o ljudskim pravima „Zabrana ropstva i prisilnog rada“
23. Vijeće Evrope, Grupa eksperata o akciji protiv trgovine ljudima GRETA (2022)06, Pristup pravdi i efektivnim pravnim lijekovima za žrtve trgovine ljudima, Treći krug ocjenjivanja, Bosna i Hercegovina, juni 2022. godine. Nezvanični prevod dostupan na <https://elearningapi-thb.msb.gov.ba/api/Documents/download/45>
24. Vijeće Evrope, Grupa eksperata za akciju protiv trgovine ljudima GRETA(2020)12 "Stručno uputstvo o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije", septembar 2021. Dostupno na <https://rm.coe.int/hf20-translation-greta-guidance-note-thb-for-le-bhs/1680a43b38>

25. Vijeće Evrope, Konvencija o akciji protiv trgovine ljudima, 2005. Dostupno na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168064898c>
26. Vijeće Evrope, Preporuka CM/Rec(2022)21 Komiteta ministara državama članicama i Memorandum sa objašnjenjima “Sprečavanje i borba protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije”, januar 2023. godine. Dostupno na <https://rm.coe.int/cm-rec-on-labour-trafficking-bos-version/1680ac55e9>
27. Vladan Jovanović, Prinudno prosjačenje – analiza propisa i institucionalne prakse u Srbiji, ASTRA, Beograd, 2024

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Vijeće Evrope je vodeća organizacija za zaštitu ljudskih prava na kontinentu. Sastoji se od 46 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Vijeća Evrope potpisnice su Evropske konvencije o ljudskim pravima, sporazuma koji ima za cilj da zaštiti prava čovjeka, demokratiju i vladavinu prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primjenu Konvencije u državama članicama.

Ova publikacija je finansirana doprinosima država članica Vijeća Evrope u okviru Akcionog plana Vijeća Evrope za Bosnu i Hercegovinu (2022–2025), u okviru projekta Vijeća Evrope „Jačanje akcije protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“. Mišljenja iznesena u ovoj publikaciji su autorova i ne odražavaju nužno službenu politiku Vijeća Evrope.

